

Waldemar Chrostowski

"Przegląd Teologiczny - Collectanea Theologica" na progu trzeciego tysiąclecia

Collectanea Theologica 71/1, 5-10

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„PRZEGLĄD TEOLOGICZNY – COLLECTANEA THEOLOGICA” NA PRUGU TRZECIEGO TYSIĄCLECIA

6 stycznia 2001 r., w uroczystość Objawienia Pańskiego, Jan Paweł II zamknął Drzwi Święte bazyliki św. Piotra w Rzymie. Podczas uroczystej mszy św. podpisał List apostolski *Novo millennio ineunte*. Zamieszczając w nim zwięzły bilans dziedzictwa Wielkiego Jubileuszu pojmowanego jako spotkanie z Chrystusem, przypomniał najbardziej doniosłe wydarzenia, za które należy się Bogu dziękczynienie i szczerze uwielbienie. Zarazem wskazał na nowe energie, które wyrosły z doświadczenia jubileuszowego i mają kształtować przyszłość Kościoła oraz świata w nowym tysiącleciu. Ojciec Święty napisał: „Gdybyśmy jednak mieli wyrazić najzwięźlejš samą istotę dziedzictwa Jubileuszu, nie wahałbym się stwierdzić, że jest nią kontemplacja oblicza Chrystusa; Chrystusa, którego postrzegamy jako postać historyczną i jako tajemnicę, i którego wieloraką obecność przeżywamy w Kościele i w świecie, wyznając, że On jest sensem historii i światłem na naszej drodze”. Zaraz potem Ojciec Święty dodał: „Teraz winniśmy spojrzeć w przyszłość, «wyflnąć na głębiej», ufając słowu Chrystusa: *Duc in altum!*” (nr 15). Skoro Kościół ma odzwierciedlać światłość Chrystusa, chrześcijanie powinni jako pierwsi kontemplować Jego oblicze. Właśnie na tym polega specyfika wiary chrześcijańskiej, zakorzenionej w tajemnicy Boga, który dla nas i dla naszego zbawienia stał się człowiekiem w Jezusie z Nazaretu. Rozważanie tej tajemnicy, wciąż ponawiane próby coraz głębszego jej zrozumienia oraz pełniejsze i skuteczniejsze jej przedstawianie – oto zadanie teologów chrześcijańskich, których powołaniem jest przybliżanie tajemnicy Trójjedynego Boga.

Ta świadomość towarzyszyła wydawcy, redaktorom i autorom kwartalnika teologów polskich „Collectanea Theologica – Przegląd Teologiczny”. Wchodząc w XXI wiek oraz w trzecie tysiąclecie, czasopismo rozpoczyna 71. rok swojego istnienia. Jego dzieje dobrze odzwierciedlają losy naszej ojczyzny i Kościoła w ostatnim stuleciu. Na progu nowego wieku i tysiąclecia warto zwięzle przypomnieć wysiłek tych, którzy je stworzyli i przez kilkadziesiąt lat prowadzili to dzieło.

Kwartalnik naukowy „Przegląd Teologiczny” powstał w 1920 r., czyli w niecałe dwa lata po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Siedziba redakcji i administracji mieściła się we Lwowie, gdyż twórcy kwartalnika byli profesorami tamtejszego Uniwersytetu im. Jana Kazimierza. W odredakcyjnej nocie zatytułowanej *Nasz program* z 20 stycznia 1920 r. czytamy: „Duchowieństwo polskie nie może pozostać dłużej bez pisma teologicznego, zwłaszcza że Polacy jako naród słowiański, stojący silnie przy wierze katolickiej, a przy tym liczny, ma wielkie zadania wśród narodów słowiańskich czy to na wschodzie, czy na południu. Wzmógłony ruch naukowy stanie się ośrodkiem wszelkiej pracy i wpływów. Chcielibyśmy nawiązać do wielkich tradycji Długosza, Kromera, Hozjusza, Sokolowskiego i innych, chcielibyśmy, by udział nasz w ogólnoludzkiem dorobku na polu teologii odpowiadał naszej liczbie i naszym zdolnościom. Dotychczas spotykamy tam przeważnie imiona włoskie, francuskie, niemieckie, hiszpańskie i belgijskie. Czas najwyższy, by znalazły się tam i nazwiska polskie!” Tak pomyślane czasopismo było adresowane do duchowieństwa i wszystkich „miłośników nauk teologicznych”. Jego twórcy zadbali też o stworzenie „Biblioteki teologicznej” oraz prowadzenie wydawnictwa naukowego.

W skład pierwszego komitetu redakcyjnego wchodził: ks. Teofil Długosz, ks. Aleksy Klawek, ks. Stanisław Narajewski, ks. Piotr Stach i ks. Kazimierz Wais, zaś redakcję prowadzili ks. T. Długosz i ks. A. Klawek. Dokładano starań, aby publikacje reprezentowały wysoki poziom merytoryczny i formalny. „Rzeczy wartościowe, oparte na badaniach gruntownych i sumiennych, znajdują u nas szczerych zwolenników; natomiast wszystko to, co nie ma wartości rzetelnej, spotka się z oceną taką, na jaką zasługuje swą treścią, a nie firmą, pod jaką się ukaże. O ważną rzecz idzie!” Redakcja pozostała wierna tej deklaracji, o czym świadczy poziom tekstów zamieszczanych w kwartalniku. Czasopismo było organem Polskiego Towarzystwa Teologicznego (PTT). Umieszczano w nim rozprawy i przyczynki naukowe, oceny książek, sprawozdania z ówczesnego ruchu teologicznego, streszczenia referatów, a także kronikę działalności PTT w poszczególnych oddziałach: Warszawie, Poznaniu, Katowicach, Przemyślu, Lwowie, Lublinie, Tarnowie i Płocku. Po artykułach umieszczano obcojęzyczne streszczenia, głównie w języku francuskim. „Przegląd Teologiczny” ukazywał się nakładem i jako własność Towarzystwa „Biblioteka Religijna” im.

X. Arcybiskupa Bilczewskiego. Zadanie nie było łatwe, także z powodu trudności finansowych. Po prawie trzech latach istnienia, 15 grudnia 1922 r., komitet redakcyjny i wydawniczy apelował do czytelników o ofiarność i dalszą współpracę.

W 1927 r. redaktorem naczelnym został ks. Aleksy Klawek. Po powrocie z Rzymu doszedł do wniosku, że istnieje pilna potrzeba promowania osiągnięć teologii polskiej za granicą. A ponieważ język polski do tego nie wystarczy, wystąpił z inicjatywą zamieszczania w kwartalniku artykułów obcojęzycznych. „Nasza myśl teologiczna – tłumaczył w słowie *Do duchowieństwa polskiego*, otwierającym dwunasty rocznik wydany w 1931 r. – nie ma być ściśnięta słupami białoczerwonymi, nie ma pozostać ukrytą w audytorjach i plebanjach naszych, powinna się ukazać na terenie międzynarodowym. Teologia polska ma odtąd brać czynny udział w pracach, jakie podejmują uczeni katolicy na całym świecie ku wyświechtaniu odwiecznych prawd Bożych, tworzących skarbiec Kościoła – Kościoła uniwersalnego”. Najlepszą formą pomocy ze strony duchowieństwa była prenumerata, do której zachęcał ks. Klawek. Całość tego projektu uzyskała poparcie kard. Augusta Hlonda, który „uznał w zupełności nasz program, podkreślił konieczność szybkiego realizowania go ze względu na dobro i honor Kościoła Polskiego, gorąco nas zachęcił do wytrwania i udzielił Redaktorowi i Współpracownikom Błogosławieństwa Arcypasterskiego”. Mając na względzie zagranicznych odbiorców uległ zmianie tytuł czasopisma, które jako odpowiednik dotychczasowej otrzymało łacińską nazwę „Collectanea Theologica”.

W 1934 r. w skład redakcji wszedł ks. Alojzy Bukowski, profesor Uniwersytetu Warszawskiego. Rok później rozpoczął współpracę ks. Stanisław Frankl z Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie. W kwartalniku były obficie zamieszczane teksty w językach obcych, co przyczyniło się do upowszechnienia naszych badań teologicznych poza Polską. Do wybuchu II wojny światowej w 1939 r. czasopismo, wydane w 20 rocznikach, zdobyło ugruntowaną pozycję. Wybuch wojny położył nagły kres temu rozwojowi. W ostatnim przedwojennym numerze zdołano jeszcze odnotować śmierć papieża Piusa XI.

Straszliwe straty wojenne (1939–1945) w ludziach i w majątku narodowym, zmiany granic politycznych, utrata przez Polskę Kresów wschodnich i Lwowa, nowy, narzucony przez ZSRR porządek

polityczny, a także burzliwa atmosfera lat powojennych – wszystko to oraz inne czynniki uniemożliwiały wznowienie wydawania czasopisma. Możliwe stało się to dopiero w 1949 r., zaś jego 21. rocznik ukazał się w Warszawie. W tekście *Od Redakcji*, datowanym 1 stycznia 1949 r., czytamy: „Po wielu stratach dotkliwych w szeregach pracowników naukowych i zniszczeniach bibliotek oraz warsztatów pracy, Polskie Towarzystwo Teologiczne przystąpiło do dzieła odbudowy, do odrobienia zaległości i do wzmożonej pracy w dziedzinie teologicznej. Nowo obrany Zarząd Polskiego Towarzystwa Teologicznego uchwalił wznowić wydawanie czasopisma *Collectanea Theologica* jako naukowego organu Towarzystwa”. W skład kolegium redakcyjnego weszli księża profesorowie Aleksy Klaweck, Piotr Chojnacki i Wincenty Kwiatkowski oraz ks. dr Władysław Roślan. Redakcja deklarowała podtrzymywanie przedwojennej dwudziestoletniej tradycji czasopisma.

W czwartym zeszycie wznowionego w 1949 r. kwartalnika „*Collectanea Theologica*” ukazała się pierwsza naukowa praca ks. Karola Wojtyły, a mianowicie jego rozprawa doktorska *Quaestio de fide apud S. Joannem a Cruce*. Od 16 października 1978 r. ten fakt nabrał szczególnego znaczenia i stanowi dla nas wielkie zobowiązanie.

Szybko okazało się, że wyłoniły się nowe poważne trudności. W latach 1950–1951 ukazał się tylko jeden rocznik. Można powiedzieć, iż cudem było to, że kwartalnik w ogóle przetrwał. Nadal zamieszczano artykuły polsko- i obcojęzyczne. W 1954 r. władze komunistyczne zlikwidowały Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego i Wydział Teologiczny Uniwersytetu Warszawskiego, tworząc w ich miejsce Akademię Teologii Katolickiej oraz (dla niekatolików) Chrześcijańską Akademię Teologiczną. Profesorowie ATK przejęli wydawanie „*Collectanea Theologica*”. W 1955 r. w skład komitetu redakcyjnego wchodził księża: Piotr Chojnacki, Kazimierz Kłósak, Wincenty Kwiatkowski i Władysław Roślan. W 1959 r. ks. K. Kłósaka zastąpił ks. Józef Iwanicki, zaś w 1962 r. ks. W. Roślana ks. Ryszard Paciorkowski. Był to chyba najtrudniejszy okres w dziejach kwartalnika. Uboga szata graficzna i skąpa objętość to tylko zewnętrzne przejawy trudności, jakie należało wtedy pokonać. Z powodu ówczesnych uwarunkowań społeczno-politycznych i politycznej izolacji Polski zaniechano zamieszczania artykułów w językach obcych. Te, które napisa- no po polsku, wiernie odzwierciedlają stan ówczesnej teologii.

Trudności były tak wielkie, iż w 1965 r. nie ukazał się kolejny rocznik.

Najdonioślejszym wydarzeniem dla Kościoła w XX w. był II Sobór Watykański. Gdy trwał, dobiegała w Polsce końca Wielka Nowenna przygotowująca Kościół i naród do obchodów Milenium Chrztu Polski przypadającego w 1966 r. Soborowe obrady i nauczanie znalazło żywy oddźwięk na łamach „Collectanea Theologica”. W 1965 r. został powołany zespół redakcyjny, który tworzyli: ks. prof. Jan Stępień (redaktor naczelny) oraz ks. prof. Stanisław Grzybek i ks. prof. Henryk Bogacki. Numer otwierający rocznik 36. i następny rok zawierał *Słowo wstępne* kard. Stefana Wyszyńskiego, prymasa Polski. Trzeba z mocą podkreślić, że Prymas Tysiąclecia okazał Akademii Teologii Katolickiej wielką życzliwość. Dokonywał stopniowej sanacji statusu uczelni, objął swoją troską i opieką jej wykładowców, personel i studentów, by w końcu stać się Wielkim Kanclerzem ATK. Nawiązując do poszczególnych aspektów soborowej odnowy, kard. S. Wyszyński narysował w 1966 r. ogólne zarysy „dynamiki myślowej Kościoła posoborowego w świecie i w Polsce Milenijnej”. Na koniec dodał: „Oby «Collectanea Theologica» odpowiedziały temu zamówieniu społecznemu ze strony czytelnika polskiego”.

W 1968 r. „Collectanea Theologica” otrzymał nową szatę graficzną i uzyskał taki układ treści, w jakim w zasadzie ukazuje się dzisiaj: artykuły ze streszczeniami w językach obcych oraz biuletyny i recenzje. Dwa lata później, w 1970 r., redaktorem naczelnym został ks. prof. Henryk Bogacki. Od trzeciego numeru z 1974 r. na okładce i stronie tytułowej widniała informacja, że kwartalnik jest wydawany staraniem Akademii Teologii Katolickiej. Od 1975 r. zaczął się ukazywać – mniej czy bardziej regularnie – coroczny zeszyt obcojęzyczny. W ten sposób pogodzone ze sobą profil „Przeglądu Teologicznego” z lat 20. oraz „Collectanea Theologica” z późniejszego okresu.

Ks. prof. Henryk Bogacki SJ kierował czasopismem przez dwadzieścia lat. Z początkiem 1990 r. władze ATK powierzyły to zadanie niżej podpisanemu. W tym czasie miał miejsce kolejny trudny okres głębokich przemian społeczno-politycznych i trudności ekonomicznych. Świadczy o tym skromna (mówiąc ogólnie) szata graficzna i jakość papieru, a także druku. Udało się jednak to przetrwać i od połowy lat 90. dokonuje się stała poprawa w zakresie

treści i formy kwartalnika. Ogromna w tym zasługa autorów piszących na jego łamach oraz redaktorów poszczególnych biuletynów. Przez cały ten czas pracowali bezinteresownie, nie biorąc żadnego honorarium. Ich kompetencje, dobra wola i bezinteresowność zasługują na najwyższe uznanie i szacunek. W 1993 r. została nieco zmieniona szata graficzna, zaś na okładce przywrócono również pierwszy tytuł – „Przegląd Teologiczny”. Aczkolwiek w ostatnim dziesięcioleciu utworzono w Polsce wiele nowych wydziałów teologicznych, powstały też nowe czasopisma i wydawnictwa, mający tak długą i piękną tradycję kwartalnik teologów polskich „Przegląd Teologiczny – Collectanea Theologica” trwa i cieszy się uznaniem swoich czytelników. Można żywić nadzieję, że dorównuje oczekiwaniom, jakie mieli jego twórcy oraz ci, którzy podjęli i przez dziesięciolecie prowadzili ich dzieło.

W 1999 r. został utworzony Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jesteśmy z tego dumni, tak samo jak z faktu, że przejął on wydawanie „Przeglądu Teologicznego – Collectanea Theologica”.

Na progu nowego tysiąclecia nasze czasopismo włącza się w program duszpasterski zamierzony przez Jana Pawła II w *Novo millennio ineunte* i uszczegóławiany we wskazaniach Kościoła katolickiego w Polsce. Próg nowego tysiąclecia otwiera Rok Kardynała Stefana Wyszyńskiego (1901–1981), upamiętniający stulecie urodzin i dwudziestolecie jego śmierci. Redakcja, wydawca, autorzy i współpracownicy „Przeglądu Teologicznego – Collectanea Theologica” składają Słudze Bożemu hołd. Naszą pracę traktujemy jako kontynuację tego duchowego, religijnego i patriotycznego dziedzictwa, które On podjął, rozwinął i nam pozostawił.

ks. prof. UKSW dr hab. Waldemar CHROSTOWSKI